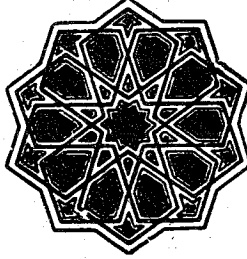

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

CİLT: XXXV

HÜCCETÜ'S-SEMÂ' ADLI MÛSİKÎ RİSÂLESİ VE ANKARAVÎ İSMÂİL B. AHMED'İN MÛSİKÎ ANLAYIŞI

Arş. Gör. Bayram AKDOĞAN

Hayatı, Öğrenimi ve Kişiliği:

İsmail b. Ahmed er-Rusûhî el-Mevlevî el-Ankaravî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, onun ölüm tarihi gözönüne alınarak Hicrî X. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu tahmin edilmekte ve XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış edebî şahsiyetlerden Nefî (v. 1045/1635), Şeyhü'l-İslâm Yahya Efendi (v. 1053/1643) ve Nev'îzâde Atâî (v. 1035/1625) gibi şairlerin muasırı olduğu bilinmektedir¹.

Babasının ismi Ahmed olan Ankaravî'nin ailesi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ailesinin Ankara'da meskûn olduğu ve Bayramiyye tarikatı çevresinden olduğu tahmin edilmektedir.

İsmail-i Ankaravî, zamanındaki ilimleri mükemmel bir şekilde tahsil etmiş, Arapça ve Farsça'yı şiir yazabilecek bir derecede öğrenmiştir. Ancak hocaları hakkında da bir bilgi bulunamamıştır².

İlim tahsilinden sonra, önce Bayramiyye tarikatına giren Ankaravî, bu tarîkate şeyhlik makamına kadar yükselmiş, hatta Mevlevîliğe intisab etmeden önce onun Halvetî tarikatından de icâzetli olduğu bilinmektedir³. Ankaravî Bayramî şeyhi olarak görevine devam ederken gözlerine perde iner. En çok okuyamamaktan ızdırab çeken Ankaravî, derdine çare bulmak için mânevî bir işaretle Mevlâna'yı ziyarete gider, orada şifâ bulur ve böylece Mevlevî tarikatına intisab etmiş olur. Kısa zamanda bu tarikatın adab ve erkânı-

1. Yetik, Erhan; Ankaravî İsmail b. Ahmed Rusûhî, Ondokuz Mayıs Ün. İlahiyat Fak. Dergisi içinde makale, Sayı: III, s.121.

2. A.g.e., s.30.

3. A.g.e., aynı yer.

nı öğrenir, tarîkatteki sülûkünü tamamlayıp 1019/1610 tarihinde İstanbul Galata Mevlevîhânesine şeyh olarak gönderilir⁴.

İsmail-i Ankaravî Galata Mevlevîhânesinde 22 yıl aralıksız şeyhlik yapmış, bu arada birçok değerli eseri kaleme almıştır. Mânevî rehberliğiyle daima kalpleri İslâm'a ısındırmaya çalışarak birçok gönül erbabını çevresinde toplamış birbiriyle kaynaştırmıştır.

Ankaravî vefatından önce Kadızâdeliler denilen bir tarîkatin mensublarıyla çok uğraşmış, her fırsatta Mevlevîlere taş atan bunlar ve bunlar gibi düşünenlere karşı delil olmak üzere mûsikîyle ilgili "Hüccetü's-Semâ" adlı risâlesini kaleme almıştır.

Ankaravî Galata Mevlevîhânesindeki şeyhliğine devam ederken 1041/1631 tarihinde vefat eder.

Ankaravî XVII. yüzyılın değerli âlimlerinden biridir. Hem âlim, hem de ârif bir kişiliğe sahip olan Ankaravî'den Evliya Çelebi "manâ denizi" diye bahseder. O, çeşitli eserlerde, pek çok ilimde söz sahibi, sûfî ve muhaddis olarak tanıtılmaktadır⁵. Tasavvufa girmeden önce kendini yetiştirmiş, tasavvufa yöneldikten sonra da içinde bulunduğu yüzyılın gözde şahsiyeti olmuştur. Mesnevî şerhinde gösterdiği ilmî ve edebî maharatiyle Hz. Şârih ünvanını almıştır.

Ankaravî, Türkçe, Arapça ve Farsça pek çok eser yazmış, Türkçe dîvânı, Arap Dili ve Edebiyatı hakkında "Miftâhu'l-Belâğa ve Misbâhu'l-Fesâha" adlı eseri ve Mesnevî şerhi onun gerek bu dillerdeki hakimiyeti ve gerekse ilmî ve edebî yönden ne kadar derin bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir.

Ankaravî'nin tasavvuf, edebiyat, tefsir ve mûsikî ile ilgili bir çok eseri vardır⁶. Hüccetü's-Semâ, Er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî Şe'ni'l-Mevleviyye ve Hadîs-i Erbaîn Şerhi adlı eserleri müellifin semâ', ğinâ ve raks'a ait eserleridir.

Hüccetü's-Semâ'nın Özellikleri ve Nüshaları:

Ankaravî, "Mûsikînin Delilleri" adını verdiği bu eserini, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (v. 520/1126)'nin "Bevâ-

4. A.g.e., s.31-32.

5. Yetik, a.g.e., s.36.

6. Bkz. İsmail-i Ankaravî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri; Erhan Yetik (Doktora Tezi) İstanbul 1985 (Basılmadı).

riku'l-İlma' fî Tekfîr-i Men Yuharrimu's-Semâ" adlı eserini esas almak suretiyle telif etmiştir⁷.

Ankaravî bu eseri yazma sebebini şöyle ifâde ediyor: "...Pes bu abd-i zaîf İsmail-i Ankaravî Şeyhu'l-Mevlevî'ye bu risâle-i kaviyyeyi tahrîr etmek lâzımeden olmakla tasnif eyledim ki bize ve ihvanımıza hüccet-i kaviyye olsun için. Hüccetü's-Semâ' diye tesmiye kılub, üç bâb üzere tay eyledim, muhtasar ve mûciz olsun ve Türkî lisanla terceme kıldım, faidesi talibine âmm olsun için⁸."

Ankaravî bu eserini, müntesibi bulunduğu tarîkate ve bu tarîkatin erbabına "düdük çalanlar, tahta tepenler" diye alay edip dil uzatanlara karşı kaynak olsun diye kaleme almıştır. Eseri önce Arapça yazmış fakat müridlerin isteği üzerine Türkçe açıklamaları altına gelecek şekilde yeniden kaleme almıştır. Araştırmalarımızda bu eserin tamamen Arapça olan nüshasını ve Arapça-Türkçe olan yazma nüshalarını tesbit ettik. Arapça-Türkçe olan dört ayrı nüshasının tahkîk, terceme ve sadeleştirmesi ve Ankaravî'nin mûsikî anlayışıyla birlikte çalışılmıştır⁹.

Ankaravî bu eserini üç bölümde kaleme almıştır.

Birinci bölümde raks ve deverânın haram olmadığını kaynaklar göstererek isbat etmeye çalışmıştır.

İkinci bölümde semâ' konusunu ele alarak, semâ'ın câiz olduğunu anlatmıştır.

Üçüncü bölümde def çalmanın mübah olduğunu hadislerle ve asr-ı saadetten örnekler göstermek suretiyle isbat etmeye çalışmıştır.

Hüccetü's-Semâ'ın tesbit ettiğimiz nüshaları şunlardır:

Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K.255/2 (171b-197b yk.)

7. Kâtip Çelebi; Keşfü'z-Zünûn. -/630. "Semâ'ı haram sayanların tekfiri hakkında aydınlatıcı (bilgi verici) şimşekler" anlamında bir eser.

8. Ankaravî; Hüccetü's-Semâ' (Arapça-Türkçe yazma nüsha), Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa 255/2, yk.3^a.

9. Bkz. İsmâil-i Ankaravî'nin Hüccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı: Bayram Akdoğan (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1991 (Basılmadı).

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Ef. 2638/3 (32b-62a yk.)

Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa K. 469/2 (171b-196a yk.)

Ankara Üni. İlähiyat Fak. Kütüphanesi T. 7462 (1b-40b yk.)

Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa K. 395/1 (1a-10a yk.)
Bu nüsha tamamen Arapça olan nüshadır.

İsmail-i Ankaravî'nin Mûsikî Anlayışı:

A- Genel Olarak İslâm'da Mûsikînin Yeri

Mûsikînin iki ana unsurunu oluşturan ses ve söz insanın en önemli vasıflarından olup, duygusunu ifade edebilmesinde çok değerli vasıtalarlardır. İnsanlar ilk defa bu unsurlardan hangisiyle hislerini dile getirmişlerdir sorusuna bazıları: "Teğannî ve terennüm, konuşmadan evveldir, insanlar konuşmaya muktedir olamadıkları zamanlarda hislerini kuşlar gibi teğannî ve terennümle ifade etmişlerdir." demektedirler. Beşerî duyguların en tabiîsi olan hislerin ifade edilmesinde bu derece önemli bir rol oynayan mûsikînin, insanlık tarihi kadar eski bir mazisi vardır. İnsanın tabiatında güzel duygulara, hissiyât-ı âliye adı verilen estetik ve din gibi hususlara meyletmek vardır. Her insan, yaratılış gereği bu duygulara sahiptir. Güzelliğe ve güzel olan şeylere içten ilgi duyması, icâd ettiği şeylerde daima en üstününü en mükemmelini bulmaya çalışması hep bu duyguların eseridir.

İnsandaki istidat ve kabiliyetlerin geliştirilmesini ve olgunlaştırılmasını isteyen İslâm Dini, bu özelliklerin yerli yerinde kullanılmasını ve istismar edilmemesini tavsiye eder. Bu sebeple o, en mükemmel bir dindir. Mûsikînin temelini oluşturan ses ve ölçü, Allah tarafından yaratılmış ve insanın ruhuna yerleştirilmiş, en önemli organı olan kalbinin atışını dahi sanki bir Kudûmün düm (kuvvetli) tek (hafif) vuruşu gibi tanzim etmiştir. Yaratılışında ritmik bir özellik vardır. İnsandaki bu duygunun yok edilmesi; tamamen koparılması mümkün değildir. Bundan dolayı İslâm dîni ile mûsikî arasında da bir münâsebetin olması ve birbirine zıt iki unsur olarak değerlendirilmemesi pek tabiî bir hadisedir.

Bu kısa açıklamamızdan sonra, evvelâ nas (âyet ve hadîsler) açısından mûsikînin İslâm'da yeri nedir, bunu görelim. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, bu konuda kaynak olarak gösterilen bir-

çok âyet vardır. Ancak bu âyetlerden mûsikînin haram olduğu hükümünü çıkarmak mümkün değildir. Helâl oluşuna dair açıkca âyetler de olmamakla birlikte, mübâh oluşu hususundaki görüşler daha fazladır. Aslında, İslâm'da helâl olan birçok hususların dahi, kötü amaçla ve maksadının dışında kullanıldığı zaman haram olacağı âşikardır. Eğer herşeyin kötüye kullanılacağı ihtimalini düşünerek haram olduğu kanatine varacak olursak, o zaman Allah'ın bize dünyada verdiği birçok nimeti inkâr yoluna gitmiş oluruz ki, bunda kısıtlama yapmak, nefsimizden de öteye geçerek başkalarını da bu nimetlerden mahrum bırakmak hakkımız değildir.

Kur'an'da özellikle çirkin ses kötülenmiş ve "Yürüyüşünde mütevâzi ol, sesini alçalt, çünkü seslerin en çirkinini, elbette ki eşeklerin sesidir."¹⁰ buyurulmuştur. Bu konu, mûsikînin mübâh olduğunu kabul edenler ve haram olduğunu söyleyenler arasında tartışılmış, her iki taraf da fikrinin doğruluğunu isbat etmek için birtakım âyetleri delil olarak göstermiştir. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi bu âyetlerden kesin olarak mûsikînin helâl veya haram oluşuna dair bir hüküm çıkarmak mümkün değildir.

Her iki taraf, hadîslerden de deliller ileri sürmüşlerdir. Ancak, mûsikînin mübâh olduğuna delil olarak gösterilen hadîsler daha net, rivâyet bakımından daha sağlam, İslâm'ın genel prensiplerine ve dünya görüşüne daha uygun görülmektedir. Mûsikînin haram olduğuna delil olarak gösterilen hadîslerin bir çoğu mevzû, bir kısmı râvînin kendi mütâlâsı ve bir kısmı da o hadîsin söylenmesine neden olan olayın tam anlaşılmadan mûsikî aleyhine delil olarak kullanıldığını göstermektedir. Bu konu ile ilgili âyet ve hâdisler ilerde ayrı ayrı inceleneceği için burada teferruata geçmiyoruz. Kısaca, İslâm'ın bir dünya görüşü olduğunu, onun insana maddî ve manevî yönden bakışını ve bir de iki cihan saadetini temin edecek şekilde mükemmel bir din olduğunu gözönünde bulunduracak olursak, fitraten ve aklen insanın önemli bir ihtiyacı olan mûsikî konusunda İslâmın bir çözüm getirmediğini düşünmek imkânsızdır. Rûhî yönden insanı bu derece ilgilendiren bir konuda, onun ihtiyacına cevap vermediğini ve bunu kapalı geçtiğini söylemek, böyle mükemmel bir dine eksiklik isnâd etmek olacağından hata edilmiş olur.

Ancak, her konuda olduğu gibi, mûsikînin mübâh olmasında da birtakım şartların bulunması, bazı hususlara riâyet edilmesi, bir-

10. el-Lukmân sûresi: 31/19.

takım kısıtlamalar getirilmesi tabiidir. Tıpkı zinânın haram kılınıp, nikâhın helâl, fâizin haram, alış-verişin helâl; aşırı derecede yemenin haram, doycak kadar yemenin mübâh olduğu gibi, İstismâr edildiği zaman kötü sonuçlar veren mûsikînin tamamen haram sayılması, âyet ve hadîslerdeki İslâm'ın dünya görüşüne aykırı olduğu gibi; akıl ve mantık açısından da tutarlılığı yoktur. Bu, bazı hastalıkları azdırır endişesiyle bal yemeği yasaklamaya, birine kızdığı zaman ona saplar endişesiyle çakı taşımaya haram kılmaya, hased eder de birinin evini veya arabasını yakar ihtimaliyle kibrit veya çakmak taşımamanın haram olduğuna hükmetmek gibi asılsız ve gülünç bir iddia olmaktan öteye geçemez.

B- Tasavvufta Mûsikînin Yeri

Zühd hayatı tasavvufun başlangıcıdır. Tasavvufta mûsikî'nin yerini belirtmeden, ilk sûfiler veya sûfilerin mübeşşirleri sayılan zâhidlerin bu konudaki düşüncelerini bilmek gerekir.

Zâhidlerin yaşamış oldukları hayat tarzına zühd hayatı denilmektedir. Zâhidler, haram ve mekruh olan şeyler şöyle dursun, mübâh ve helâl olan birçok nimetlerden bile normal şekilde istifâde etmeyi yasaklamışlar, yemek, içmek, uyumak, evlenmek ve mal-mülk sahibi olmak gibi birçok hususları da haram gibi telakki edip dünyadan el-etek çekmeyi prensip edinmişler ve böyle tavsiye etmişlerdir. Böylece dünyada tam bir perhizkâr hayat yaşamayı, yaşantıları için ilke kabul edinen zâhidler daima mûsikî aleyhinde bulunmuşlardır. Fudayl b. İyâz (v. 187/803) mûsikî hakkında şöyle diyor: "Teğannî, zinânın efsûnudur"¹¹ yani, musikî dinleyen kişi, onun tesirinde kalır ve mûsikî onu büyüler, böylece kendisine haki-miyeti kalmaz ve zinâyâ tevessül eder demektir. Yezîd b. Velîd de: "Teğannî'den sakınınız; zira o hayayı azaltır, şehveti çoğaltır, mü-rüvveti yıkar ve içki yerine geçer, sarhoşun yaptığı kötülükleri yaptırır. Şayet mutlaka teğannî isteğini duyuyorsanız, kadınları uzaklaştırın; zira teğannî, zinâyâ teşvik eder"¹² diyerek bu sözleriyle teğannînin haram olduğuna delil getirmişlerdir.

Tasavvufun alt yapısını teşkil eden zühd hayatı ve zâhidlerin İslâmı yaşama tarzları böyle devam ederken, tasavvuf hayatına dö-

11. el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; İhyâü Ulûmî'd-Dîn, Terc: Ahmed Serdaroğlu, II/709.

12. Gazâlî; a.g.e., aynı yer.

nülmeğe başlandığı dönemlerde, semâ' da yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu hayat tarzı, sûfilerin hayatına bazı yeni şeyleri ilâve ederek bunları benimsetmiştir. Muhafazakâr zâhidleri ve mûsikî konusunda tolerans göstermeyen çevreleri bünyesinde eritmiş, daha sonraları tekâmül etmiş olan tasavvuf içerisinde semâ', tarîkat ehli olan çevrenin ve âyinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Önceleri zühdiyât denilen ilâhîlerin ve tasavvufî şiirlerin mûsikî ve nağmelerle okunması tasavvufta görülmüş, sonraları buna ney, kudûm ve def gibi müzik âletleri eklenmiştir. Fakat buna rağmen Melâmet ve Nakşîlik gibi bazı tarîkatlar mûsikînin Allah'a yaklaştırıcı özelliğini inkâr etmemekle birlikte, tarîkatlerindeki icraat ve dinî faaliyetlerine semâ'ı sokmamışlardır¹³.

C- İsmail-i Ankaravî ve Mûsikî

Ankaravî'nin mûsikî anlayışına geçmeden önce eserde çokca geçen iki kelimenin açıklanması gerekmektedir.

1- Semâ ve Raks'ın Anlamı:

Semâ, lügatte işitme ve dinleme anlamlarına gelen bir kelime olup, terim olarak, güzel mûsikî nağmelerini dinleyerek vecde gelip hareketler yapmaya veya dönmeye denir¹⁴. Semâ', tarîkata mensup kişilerin ayakta yaptıkları zikir anlamına gelmekle birlikte, son zamanlarda halk arasında, bu kelime ile daha çok Mevlevîlerin âyinleri akla gelmektedir.

Raks ise, lügatte sıçrayarak oynamak ve dansetmek anlamlarına gelen bir kelime olup, terim olarak da ölçülü (vezinli) hareketlerle dansederek zikretmek anlamında kullanılmaktadır¹⁵. Semâ' esnasında vecde gelerek yapılan salınmalarla raks arasında fark vardır. Raksdaki hareketler özellikle ölçülü ve ritme uygundur. Ayakta zikir yapmak Mevlevîler dışındaki tarîkatlarda da olmakla birlikte, bu çeşit raksa onlarda "zikr", "mukabele" ve "devrân" adı verilmektedir.

Sûfilerin semâ ve raksları, harekete geçiren sebep ve niyet açısından diğer oyuncuların coşarak oynayıp zıplamasından çok farklı-

13. Uludağ, Süleyman; İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', s.215.

14. Pakalın, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III/162-166.

15. Pakalın, a.g.e., s.III/8.

dır. Birinde ilâhî aşk, Cenâb-ı Hakk'ın cemâlinden ayrı kalmanın özlemi, âhiret âlemindeki gerçek makama bir an önce kavuşma hareketi, Allah ve Resûlü'nün sevdiği kul olabilme gayret ve çabası varken, diğesinde maddî aşk, etrafındakilere hoş ve neşeli görünme gayreti, hatta şehvî duygular hâkim olmaktadır. Bunları İslâmî açıdan değerlendirirken, ayrı duygulardan kaynaklanan ve harekete geçiren, düşünceleri farklı olan semâ ve raksı aynı mîzanda değerlendirmek ve hepsini haram saymak, iyi ile kötüyü birbirinden ayırmamak demektir. Bu da adalete, insafa ve selîm akla muhaliftir.

2- Ankaravî'nin Mûsikî ile İlgisi:

Hüccetü's-Semâ' mûsikînin lehinde ve aleyhinde söylenmiş sözleri ihtivâ eden bir risâle olup, özellikle Ankaravî'nin İslâm fıkhi açısından mûsikînin mübâhlığını isbat etmeye çalıştığı bir eserdir. Bu, aralıklardan, usûllerden ve makamlardan bahseden bir nazariyet kitabı değildir. Ankaravî'yi de ilgilendiren yönü, pratik (amelî) bakımdan mûsikînin İslâm'daki hükmünü ortaya koymaktır. Araştırmalarımızda onun herhangi bir enstrüman çaldığına veya ney üflediğine dair bir kayıta rastlamadık. Onun sadece iyi bir dinleyici vasfını hâiz bir âlim ve tarîkat şeyhi olduğunu biliyoruz. Ankaravî'nin mûsikî ile münâsebetini değerlendirirken, onu mûsikîye icrâ ve nazariyat bakımından hâkim ve aynı zamanda iyi bir virtüöz gibi kabul etmek mümkün değildir. Ancak bu vasıflar da onda bulunsaydı açıklamalarında bir değişiklik olur muydu? Bir değişiklik olacağı kanaatinde değiliz. Belki nazariyattan veya usûl ve makamlardan bahseden bir eseri de olabilirdi. Şu var ki, Ankaravî bu eserini kaleme alırken, tarîkatteki dervişlerini, mutribânı (sâz çalanları) ve diğerlerini göz önünde bulundurarak kaynaklarını hepsi için geçerli ve tatmin edici olarak ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken de bu tarîkate veya benzeri tarîkatlere hücum edenlerin ta'n (tenkid) noktalarını tesbit etmiş ve gereken cevapları vermiş, iddiasını naslarla, İslâm tarihinden ve sûfilerin hayatlarından örnekler göstererek, akıl ve mantıkla isbat etmeye çalışmıştır. Bu bakımdan onun açıklama yaptığı konularda, mûsikî icrâcısı olmayışından kaynaklanan bir noksanlığı görmek mümkün değildir.

3- Ankaravî'ye Göre Semâ' ve Raks:

Ankaravî'ye göre semâ' amaç değildir veya ibâdetleri ihmal ederek birtakım fiilleri ibâdet yerine kâim kılmak da değildir. Semâ ve raksı belli şartları hâiz olanlar yapabilir. Ona göre semâ'ı ancak farz ve vâciblerden üzerine düşen şeylerin hepsini yapan, şeriâtin

âdâbına riâyet eden, tarîkate ait görevlerini noksansız yerine getiren, dünya hevesinden kopmuş, Allah'tan başka herşeyden gönlünü sıyrabilmiş dervişler yapabilir¹⁶. Aksi halde seviyesi düşük, ahlâken bozuk, kötü huy sahiplerinin ve kalbini Allah'tan başka şeylere bağlamış olanların semâ'ı câiz değildir. Eteği bir yere takılı olan insanın dönmesi mümkün olmadığı gibi böyle kişilerin semâ' yapmalarına da müsaade edilmez¹⁷.

Ankaravî'ye göre semâ' ve raksa teşvik eden unsurun ilâhî olması gerekir. Allah aşkı ile vecde gelerek yapılırsa ve dinî bir fayda sağlarsa ve dervişi Allah'a yaklaştırmaya vesîle olursa o zaman meşrûdur¹⁸. Semâ'ın amacı dervişi günün yorgunluklarından ve hayatın sıkıntılarından kurtararak rahat bir nefes almasını sağlamaktır¹⁹. Semâ' ve raks, eğlence niteliğindeki hareketlere benzerse de bunlar hiçbir zaman oyun ve eğlence olarak kabul edilemez²⁰.

Rusûhi'ye göre üç çeşit semâ' vardır:

a) İlâhî semâ': Sonsuz olan hitâb-ı ilâhîyi ve kelimetu'llah'ı, bâtinî kabiliyetleri ile işitme derecesine ulaşmış ve bu kelimelerdeki sırlara âşinâ olmuş kişilerin semâ'idir.

b) Ruhânî semâ': Ruhu ile herşeyin Hakk'ı tesbîh ettiğini duyanların semâ'idir.

c) Tabîî semâ': Bir yerde toplanarak güzel nağmeler dinleyen dervişlerin semâ'idir. Buna sûrî semâ'da denilmektedir.

İlâhî ve rûhânî semâ'yı yapabilenlerin tabîî semâ'ya ihtiyaçları yoktur. Bunların tabîî semâ yapanların aralarına oturmaları ya kendi hallerini gizlemek veya onları irşâd etmek ve öğretmek içindir. Çünkü onlar aşk ve muhabbet sınırını aşmış, sonsuzluğun zirvesine ulaşmışlar ve kalpleri sürekli olarak Cenâb-ı Hakk'a doğru hareket halindedir, onların böyle ârizî zevklere ihtiyaçları kalmamıştır²¹.

Semâ' ve raks ile ilgili görüşlerini, Mevlevîlerin anlayışına göre değerlendiren ve ortaya koyan Ankaravî, Hücçetü's-Semâ' ve er-

16. Ankaravî; Minhâcü'l-Fukara, s.66.

17. Yetik; a.g.e., s.128.

18. Yetik; a.g.e., aynı yer.

19. Ankaravî; Hücçetü'l-s-Semâ, yk. 16^a.

20. Yetik; a.g.e., s.128-129.

21. Ankaravî; a.g.e., y.k. 9^b.

Risâletü't-Tenzîhiyye fi-Şe'ni'l-Mevleviyye adlı risâleleriyle de bu tarikat erbâbını ve Mevlevî semâ'ını müdafaa etmiştir. Onun bu konudaki izahlarını, temsil ettiği tarikatın ölçülerine uygun olarak anlatması tabîdîr. Ankaravî raks ve semâ'ın mübâhlığı konusunda peşin hükümlü olmamış, daima gerçekleri ortaya koymaya çalışmıştır.

4- *Semâ' ve Raks'ın İbâdetle İlgisi:*

İslâm dininde, bir kişi üzerine farz ve vacîb olan görevleri noksanzı olarak yerine getirmesi halinde, onun günlük mâşetini kazanması için gösterdiği gayret ve çabası, helâlınden rızık kazanmak için toprağı sürmesi, ekin ekmesi, zinâyâ ve harama düşmemek için bu arzusunu helâl ve meşrû olan yollardan gidermesi ve buna benzer dünyevî işleri ibâdet gibi kabul edilmiştir²². Ankaravî buna istinâden der ki; âlimler, aslında bize nisbetle nefis mücâdesi ve bir bakımdan aynı ibâdet olan ve raksa benzeyen deverânımızı, hareketlerimizi ve tevâcüdümüzü nasıl tenkid eder ve reddederler. Halbuki insan niyet ettiği zaman ailesiyle ve çocuklarıyla oynaması, gülmesi dahi ibâdet gibi olunca, farz ve vecîbelerin dışında bizim sırf Allah rızası için yaptığımız semâ' ve raksımız neden ibâdet olmasın²³. Halbuki insanın ailesiyle eğlenmesi nefsânîdir, bizim raksımız ise rûhânîdir. Nefsânî olan eğlence mübâh olur da -bize göre eğlence olmadığı halde- rûhânî olan eğlence nasıl mübâh olmaz ki. Eğer semâ' ve rakstan maksat sadece eğlenmekse o zaman onu dinlemek fîsk ve ondan zevk almak küfür olur²⁴ demektedir.

İslâm dîninde, namaz, oruç gibi bedenî; zekât ve sadaka gibi mâlî, hac gibi hem bedenî hem mâlî olan ibâdetler yanında daha pek çok ibâdetler vardır. Mü'minin iyi niyetle yaptığı her iş ibâdettir. Ferdî bünyeyi zinâ ve fuhûş gibi günahlardan korumak amacıyla yapılan cinsî yaklaşmanın bile ibâdet sayıldığı bir dinde, dînî, millî ve ictimâî bünyeyi yabancı mûsikîlerin kötü tesirlerinden koruyan, insanın kumar, dedikodu, söz gezdirme gibi kötü alışkanlıklar edinmesine engel olan mûsikî faaliyetlerinin ve bu minvalde mûsikî dinlemenin neden ibâdet olmayacağını anlamak kolay değildir²⁵.

22. Kuşeyrî, (Ebu'l-Hüseyn) Müslim b. el-Haccâc; Sahîh-i Müslim, Kitâbu'z-Zekât, bâb: 16, Had: 53, s.697.

23. Ankaravî; a.g.e., yk. 6^a

24. Ankaravî; a.g.e., yk.23^a

25. Uludağ; a.g.e., s.111.

5- Ankaravî'ye Göre İstismâr Edilme Açısından Mûsikî:

Ankaravî, istismâra müsait olması açısından mûsikîyi hakîr görüp "İnsanlardan öyle kişiler vardır ki boş sözü satın alırlar"²⁶ âyetindeki "Lehve'l-Hadîs" sözünü ğinâ olarak ele alanlara cevap olarak: "Boş sözü din ile değiştirerek satın almak ve onunla Allah'ın yolundan saptırmak amacı varsa, hiç tartışmasız bu kötüdür ve haramdır. Fakat her ğinâ dinden bedel değildir ki onu Allah'ın yolundan saptırmak için almış olsun. Bu âyette kastedilen şudur; şayet birisi insanları saptırmak amacıyla Kur'an okusa, bu dahi haram olur. Nitekim münâfıklardan birisi, cemaate namaz kıldıracağı zaman hep Abese sûresini okurdu. Bundan amacı, o sûrede Hz. Peygambere itâb (azarlama) olduğundan cemaatin gözünde Peygambere küçük düşürmektir. Hz. Ömer bunu duyunca o münâfığı öldürmeye kasetmişti" demektedir. Ankaravî ilâveten diyor ki, Kur'an-ı Kerîmi daha uygun şartlarla ve iyi niyetle okumama durumunda, onunla insanları saptırma söz konusu olunca, elbetteki şiir ve mûsikî ile insanları kötüye teşvik etmek daha kolaydır²⁷. Her mübâh olan şey, kötüye kullanılması halinde haram olunca, mûsikî de suistimali durumunda haram olmaya daha müsaittir. En çok kullandığımız ve evimizin en önemli ihtiyaçlarından birisi olan ekmek bıçağının kötüye kullanılması halinde ne haramlar meydana gelir ki, halbuki onun kullanılması mübâhtır.

6- Soslere ve Çalgı Âletlerine Bakışı:

Ankaravî güzel sesi vezinli (ölçülü) ve vezinsiz (ölçüsüz) olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre vezinli olan ses de şiir gibi mânâsı anlaşılan, güvercinlerin sesi gibi mânâsı anlaşılmayan olmak üzere ikiye ayrılır. Bundan sonra güzel olması hasebiyle, savt-ı tayyibi (güzel sesi) dinlemenin nas ve kıyasla helâl olduğunu belirtir²⁸.

Vezinli olan güzel sesi bir de mahreci (çıkış yerine göre) üçe ayırır ki bu sesler:

a) Mizmâr, evtâr, davul, nakkâre ve bunlar gibi cansız eşyadan veya mûsikî âletlerinden çıkan sesler.

26. el-Lukmân sûresi: 31/6.

27. Ankaravî, Hücçetü's-Semâ, yk. 21^b.

28. Ankaravî; a.g.e, yk. 17^d.

b) İnsanın boğazından çıkan sesler.

c) Bülbül ve kumru cinsinden hayvanların sesleri.

Bu son iki maddedeki seslerin, güzel ve ölçülü ses olmaları ci-hetiyle dinlenmesi mübahtır, zira bülbül kumru ve diğer kuşların seslerinin dinlenmesinin haram olduğu kanaatine zâhib olan yoktur²⁹ dedikten sonra insan sesi ile, kuş, davul, ney, def, nakkâre ve bu gibi cisimlerin çıkardığı sesler arasında bir fark yoktur şeklinde bir kıyas yapar. Ona göre telli sâzlar, düdükler ve eğlence, meyhâne ehlinin şîârı olduğu için şaraba tabî olarak nas (âyet ve hadîs)la yasaklanmıştır. Çünkü bunda ehl-i fıskâ (kötü kişilere) benzeme tehlikesi vardır. Bu teşebbüh tehlikesi sebebiyle Irak mizmârı, rebâb, evtâr ve berbat haram kılınmış, bunlar mânâsında olmayan şahin gibi âletler, gazîlerin ve hacıların çalgıları haram kılınmamıştır. İçki meclislerinde çalınması âdet olmayan ve güzel nağmeler çıkaran her âlet de böyledir. Çünkü bunlar içkiyle alâkalı olmayıp, bunları çalanların, içki meclislerindeki çalgıcılara benzemesi ve onlar mânâsında değerlendirilmesi söz konusu değildir. Böylece bu âletler de kuş seslerine kıyasla mübâh olarak kalmıştır³⁰ demektir.

Ankaravî, Mevlevîlerin kullandıkları sâzlar hakkında: Bizim tarîkatimizde kullanılan ney, def, nakkâre gibi âletler yukardaki hükme tâbî olup, bunlar içki meclislerinde kullanılan âletler değildir. Şayet bu âletlerden bazıları içki meclislerinde kullanılsa ve bundan ehl-i şîrb zevk almış olsa bile bunları, onların meclislerine özel çalgı kabul edemeyiz. Bilakis ehl-i şîrb bazı zamanlarda hacıların ve gâzîlerin davulunu da kullanırlar, bu sebeple bizim şu âletleri kullanmakla onlara benzememiz mümkün olmadığı için, ney, def ve kudûm bizim meclislerimizde mübâh olarak kalmıştır³¹ demektir.

Vezinli olup insan hançeresinden çıkan şiirler ise ifade ettiği mânâyâ bağlıdır. Mânâsı aklen ve dinen güzel ve mendûb ise, bu şiir de makbul olur; eğer bu şiir fuhûştan ve birilerini kötölemekten bahseden, Allah ve Resûlüne yalan isnâd eden cinsten ise o zaman bu şiir kötüdür ve merduttur³² demektir.

29. Ankaravî; a.g.e., yk. 18^b.

30. Ankaravî; a.g.e., yk. 19^a.

31. Ankaravî; a.g.e., aynı yer.

32. Ankaravî; a.g.e., yk. 19^b.

İsmail-i Ankaravî eserin diğer bir sayfasında kıllı yani telli sazlarla ve düdüklerle icrâ edilen mûsikîye karşı çıkar³³, bir başka yerde ise ney, def, nakkâre, davul, düdük ve benzeri âletlerden çıkan seslerle "Yedi gök ve yer ve bir de bunlarda bulunanlar Allah'ı tesbîh ederler. Onu hamd ile tesbîh etmeyen hiç bir varlık yoktur. Fakat siz onların tesbîhini anlayamazsınız."³⁴ âyeti gereğince bunların hepsinin Allah'ı zikrettiğini, söz konusu âletlerle birlikte düdüklerin de bu amaçla dinlenmesinin mübâh olduğu görüşünü benimsemektedir³⁵.

7- Semâ' ve Raks'da Niyet ve Muharrik (Yaptırıcı Kuvvet)in Önemi:

Ankaravî'ye göre semâ' ve raks da niyet çok önemlidir. İslâm dîninde mübâh olan birçok fiillerin ibâdet niyetiyle yapılması durumunda aynen ibâdet gibi sevâba dahil olduğu mûsikînin ibâdet olup-olmayacağı konusunda anlatılmıştı. Rusûhî, semâ' ve raksın hükmünü, onu meydana getiren, tahrîk eden şeye bağlamaktadır. Eğer raksı, iyi ve övülen bir şey sebebiyle ise, raksı da övülür, eğer mübâh ise raksı da mübah olur, şayet sevinci kötü bir şey sebebiyle ise raksı da mezmûm ve haram olur³⁶ demektedir. Buna göre dinlediği mûsikî ile şehvî duyguları kabaran bir kimsenin veya içki meclisinde mey sunan bir kadını hayal eden kişinin bu duygular içerisinde yapacağı semâ'ı haramdır. Ancak, gerek semâ' ve gerek raksıyla uhrevî duygulara, ulvî hislere ve hazlara ulaşan, dinlediği nağmelerle Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini ve azametini hatırlayan kişilere bu tip semâ' ve rakslar iyi hasletler ve karakterler kazandıracağından bunlar mübâh görülmüştür.

8- Mevlevî Şeyhi Olarak Ankaravî'nin Mûsikî Anlayışı:

Ankaravî, raks ve semâ' konusundaki görüşlerini, temsil ettiği tarîkatin mûsikî anlayışına uygun olarak ortaya koymuştur. Hücçetü's-semâ' ve er-Risâletü't-Tenzîhiyye fî-Şe'ni-l-Mevleviyye adlı risâlelerini, Mevlevîlerin raksına ve semâ'ına saldıranlara cevap olması için kaleme almış, bu eserleriyle de tarîkat erbâbının mâneviyatını güçlendirmiş, muâzırlarının onları tenkit etmeleri ve kötülerlemleri durumunda, naslara dayalı, aklen ve naklen susturucu cevaplar verebilmelerini sağlamıştır.

33. Ankaravî; a.g.e., yk.23b vd.

34. el-İsrâ sûresi: 17/44.

35. Ankaravî; a.g.e., yk. 27^a.

36. Ankaravî; a.ge., yk. 6^a.

Ankaravî'ye göre semâ' (buna mûsikî dinlemek de diyebiliriz) gönül eğlendirmek ve sırf eğlence yapmak değildir. Hatta böyle eğlence amacıyla âlet çalmak, dinlemek ve bunlardan zevk almak haramdır³⁷. Ona göre mûsikî, sabahtan akşama kadar yorulan, karşılaştığı çeşitli işler ve hâdiselerle sıkıntıya düşen dervişin rahatlamasını ve bütün bu ahvalden sıyrılarak serbest bir nefes almasını sağlamaktır³⁸.

O, mûsikî âletlerine, insanlara Cenâb-ı Hakk'ı hatırlatıcı bir vasıta gözüyle bakıyor hatta bu âletlerin "Allah'ı zikretmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbîhini duyamazsınız"³⁹ âyeti gereğince hepsinin lisân-ı halleriyle Allah'ı zikrettiklerini söylemekte ve:

"Çenk ve ud'un ne söylediğini biliyormusun?

Vedûd olan Allah, sen bana yetersin, sen bana kâfîsin."⁴⁰

beytini getirerek, mûsikîyi, Allah'a yaklaştıran ve ona ulaştıran önemli bir vasıta olarak kabul etmektedir.

Ankaravî, seleften, sahabe ve tabînden ve âlimlerinden bir çocuklarının semâ' ettiğini ve bazılarının dinledikleri hoş nağmeler ve seslerle kendilerinden geçtiklerini misaller vererek mûsikînin üstün bir etkileyici gücünün olduğunu anlatmaya çalışmış, ayrıca küçük çocuklar üzerinde de mûsikînin büyük tesiri olduğunu örneklerle açıklamaya gayret etmiştir. Hatta develeri yürütmek için mûsikînin en etkili kamçı olduğu kervancılar tarafından bilinmektedir diyerek, bu misalleriyle hayvanlar üzerinde bile bu derece etkili olan mûsikîden bazı insanların etkilenmemesini hayretle karşılayarak, dinlediği güzel nağmeler kendisine hiç bir tesir yapmayan kişiler için:

"Deve, Arap şiiri ile raks etmekte ve coşmaktadır,

Coşmak senin için zevk değilse insanlığında eksiklik vardır."⁴¹

diyerek böyle kişileri ikaz etmekte; ayrıca, bu durumda olanları başka bir beyitte:

37. Ankaravî; a.g.e, yk. 23^a.

38. Ankaravî; a.g.e, yk. 16^a.

39. el-İsrâ sûresi: 17-44.

40. İsmâil-i Ankaravî, Minhâcü'l-Fukara, s.64; Hüccetü's-Semâ, yk.27^b.

41. Sâdî Şirâzî; Bostân ve Gülistân, Terc. Kilisli Rıfat Bilge s.154.

"Koruya tatlı bir rüzgâr estiği zaman,
Yalçın kayalar değil de, sorgun ağacının dalları sallanır."⁴²

diyerek yalçın kayalar gibi hissiz ve duygusuz olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, insan tabiatının rakstan nefret ettiğini ve zihinlerin, onun dine aykırı, boş ve bâtil olduğu kanaatine hemen vardığını, ciddiyet sahibi kişilerin böyle şeylerle uğraşmasının iyi bir şey olmadığını söyleyenlere, hiç bir kimsenin ciddiyet hususunda Resûlü'llah ile yarışamayacağını, Peygamber olduğu halde meşcedeki Habeşlilerin oyunlarını seyrettiğini ve buna bir şey demediğini⁴³ başka örneklerle birlikte cevap olarak vermiştir.

Ankaravî, sûfilerin semâ'ına dil uzatıp onların mûsikî ile nefislerini tatmin ettiklerini söyleyerek suizanda bulunanlara, Mevlânâ'ya ait olduğunu söylediği:

"Eğer âşıkların semâ'ını inkâr ediyorsan,
Kıyamette köpeklerle haşrolursun."

beytiyle cevap vermiştir.

Ankaravî mûsikînin hükmünü kalpte olan şeyin hükmüne bağlayarak, semâ' ancak kalpte iyi ve kötü ne varsa onu tahrîk eder⁴⁴ demiştir. O, ayrı ayrı müfessirlerden ve tefsirlerden kaynak göstererek, mûsikînin üstünlüğünü anlatmaya çalışmış ve semâ'ı cennet ehlinin en fazîletli nimeti⁴⁵ olarak belirttikten sonra hâlâ bunu inkâr edenlere karşı hayretini ifâde etmektedir.

D- Ankaravî'nin Mûsikî Konusunda Hüccetü's-Semâ'da Getirdiği Deliller

Rusûhî bu eserinde semâ'ın ve raksın meşrûiyetini, def çalmanın mübâhlığını isbat etmeye çalışırken, karşı fikirde olanların âyet ve hâdisten getirdiği delilleri de vermiştir. Biz burada her iki taraftan getirdiği delilleri sıralıyoruz.

42. Ankaravî, Hüccetü's-Semâ, yk. 21^a.

43. Ankaravî; a.g.e., yk. 13^b.

44. Ankaravî; a.g.e., yk.24^a.

45. ez-Zemahşerî, Câdu'llah Mahmud b. Ömer; el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil, c. III, s. 471. Ebu's -Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî; Tefsîr-u Ebi's-Suud, c. VII, s.53-54.

1- Kur'ânî Deliller

a) Aleyhte Olanların Delilleri

"İnsanlar içinde, bilgisizce, Allah yolundan saptırmak ve o yolu bir eğlence edinmek için boş sözleri satın alan nice kişiler vardır ki onlar için horlayıcı bir azab vardır." el-Lukmân sûresi: 31/6.

Bu âyette geçen "boş lâfa müşteri çıkan nice adam" sözünden maksat Nadr b. Hâris'dir ki, Acemlerin masal kitaplarını satın alıp getirir, Mekke'lilere: "Muhammed (S.A.V.) size Âd ve Semûd hikâyelerini anlatıyor, ben de Acem ve Rum masallarını (yahut, Rüstem, İsfenderiyâr, Kısra masallarını) söyleyeceğim." diyerek onları okur, bu sûrele müşrikleri eğlendirir, Kur'an dinlemekten oyalardı -Beydâvî, Celâleyn, Medârik-⁴⁶.

İbn Mesud bu âyetteki "Lehve'l-Hadîs" sözünü "ğînâ" yani mûsikî olarak tefsîr etmiş ve mûsikîye karşı olanlar bu âyeti kendilerine kaynak edinmişlerdir⁴⁷.

Ankaravî bu âyeti mûsikî aleyhinde delil olarak gösterenlere cevap olarak: "Boş sözü din ile değiştirecek satın almak ve onunla Allah'ın yolundan saptırmak amacı varsa, hiç tartışmasız bu haramdır. Fakat her ğînâ dinden bedel değildir ki onu Allah'ın yolundan saptırmak için satın almış olsun." dedikten sonra insanları saptırmak amacıyla Kur'an okumak bile haram olur diyerek cemaate imâmlık yapan bir münâfiğin devamlı Abese sûresini okuduğunu, bundan amacının da o sûrede Hz. Resûl'e itâb (azarlama) olduğu için, onu mü'minler nazarında hakîr düşürmek olduğunu ve bunu duyan Hz. Ömer (R.A.)'ın bu münâfiğin katline kasdettiğini söyleyerek cevaplandırmıştır⁴⁸.

b) Lehinde Olanların Delilleri

"De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı zîneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş? De ki: Onlar, dünya hayatında iman edenler içindir. Kıyâmet günü ise yalnız ve yalnız onlara mahsustur. İşte biz âyetleri, bilenler için böylece açıklarız." el-A'râf sûresi: 7/32.

46. Çantay, Hasan Basri; Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c.II, s.728.

47. Ankaravî, a.g.e., yk.21^b.

48. Ankaravî; a.g.e, aynı yer.

Âyette geçen "ziynet"ten maksad pamuk, keten gibi nebâttan; ipek, yün gibi hayvandan; zırh ve saire gibi madenlerden husûle gelen tecemmülâtı demektir -Beydâvî-⁴⁹.

Mûsikînin mübâhlığını savunanların diğer bir delili:

"Artık îman edib de güzel amel ve hareketlerde bulunanlara gelince: Onlar bir bahçede yaşayıp mesrûr olurlar." er-Rûm sûresi: 30/15.

Bazı müfessirler bu âyetteki "yuhberûn" kelimesini "el-hibratü= güzel nağme, hoş ses" olarak tefsîr etmişlerdir. Yani cennet ehli cennette semâ' edeceklerdir demektir⁵⁰.

"Gökleri, yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı olmak üzere elçiler yapan Allah'a hamd olsun. O, yaratışta ne dilerse onu artırır. Şüphesiz ki Allah her şeye hakkıyla kâdirdir." el-Fâtır sûresi: 35/1.

Âyette geçen "mâ yeşâ" kelimesini müfessirler "güzel yüz, güzel ses, güzel şiir, güzel yazı, melîh göz, keskin zekâ, yüksek akıl, seçâat ve saire olarak tefsîr etmişlerdir -Beydâvî, Medârik-⁵¹.

"Yedi kat gökle yeryüzü ve bunların arasındaki varlıkların hepsi Allah'ı tesbîh ve tenzîh ederler. Her şey O'nu hamd ile tesbîh eder. Fakat siz onların tesbîhini anlamazsınız. O, hakikaten halîmdir ve gerçekten bağışlayıcıdır." el-İsrâ sûresi: 17/44.

Ankaravî'ye göre "şey" kelimesine def, düdükler, ney, davul, nakkâre ve bunlar gibi müzik âletleri dahildir. Her şey Allah'ı zikrettiğine göre müzik âletleri de bu şey'e dahil olur ve bunların hepsi Allah'ı şanına lâayık olduğu şekilde takdîs ve tesbîh ederler.

"Allah sizi yeminlerinizdeki lağv dan dolayı sorunlu tutmaz. Fakat sizi kalplerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaze eder. Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir (kullarının günâhı sebebiyle rızıklarını da kesici değildir). el-Bakara sûresi: 2/225.

49. Çantay; a.g.e., c.I, s.219.

50. ez-Zemahşerî, a.g.e., c.III, s.471; Ebu's-Suûd, a.g.e., c.VII, s.770.

51. Çantaş; a.g.e., c.II, s.770.

Ankaravî bu âyetle ilgili yorumunda: "Bîhûde yere Allah'ın ismini birşey üzere zikredip hiç bir fâidesi olmadığı halde o işi yapmasa bile Allah bundan dolayı hesap sormuyor da, şiir okumak, raks ve semâ' etmek sebebiyle neden insanı muâhaze etsin ki." demektedir⁵².

"Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider. (Bu) her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın san'atıdır. Şüphesiz ki, O, ne yaparsanız hakkıyla haberdardır." en-Neml sûresi: 27/88.

Bazı tasavvuf büyükleri son zamanlarında raks ve hareketten ayrılmışlar. Bunları inkâr ettiklerinden değil de artık (daha yüksek zevklere ulaşım) onlara ihtiyaç duymadıklarındandır. Cüneyd-i Bağdâdî de böyle olmuştur. Kendisine niye raks etmediği soruldukte bu âyeti kaynak olarak göstermiştir⁵³.

"Senin için hakkında bilgi hâsıl olmayan şey'in ardına düşme! Çünkü kulak, göz, kalb: Bunların her biri bundan mes'uldür." El-İsrâ' sûresi: 17/36.

Ankaravî Hüccetü's-Semâ'in sonuna doğru semâ' ve raksı - bütün açıklamalardan sonra inatkâr bir tavırla hâlâ kabul etmiyerek- karşı çıkanlara: Artık anla! Dervişleri ve tarikat sahiplerini tenkid etme! diyerek arkasından bu âyeti zikretmiştir⁵⁴.

2- Hadîsten Getirdiği Deliller

a) Aleyhte Olanların Delilleri

* Nâfî'den rivâyet edilen bir haberde o şöyle diyor: İbn Ömer'le bir yolda gidiyorduk, bir çobanın kavalını işitince, parmaklarını kulağına tıkadı sonra yolundan döndü, durmadan bana, ey Nâfî, kavalı işitiyormusun diyordu, ben artık işitmiyorum deyince, parmaklarını kulağından çıkardı ve ben Resûlü'llah (S.A.V.)'in böyle yaparak men ettiğini gördüm dedi.

Ebû Dâvud bu hadîsin münker olduğunu söylemektedir. Bkz. es-Sünen, el-Edeb: 52, Hadîs: 4924, c.IV, s.281-282.

52. Ankaravî; a.g.e, yk.6^b.

53. Ankaravî; a.g.e., yk.9^b.

54. Ankaravî; a.g.e., yk. 27^b.

Ankaravî'ye göre bu hadîs semâ'ın haramlığına delâlet etmez. Çünkü İbn Ömer sadece kendisi parmaklarıyla kulaklarını tıkadı, bunu Nâfi'e emretmedi ve onun dinlemesine karşı çıkmadı. Şayet İbn Ömer'e göre dinlemek haram olsaydı Nâfi'e de kulaklarını böyle kapamasını emrederdi. İbn Ömer'in böyle yapmasının sebebi, içinde bulunduğu zikir ve fikir hâlini, kavalı dinlemekten daha üstün görmüş ve terkini evlâ kabul etmiş olabilir ki, birçok hallerde ve bazı vakitlerde biz de semâ'ı terketmeyi daha iyi görürüz⁵⁵ demektedir.

* İbn Mesud'un kavlinde: "Suyun baklayı (veya yeşil otu) bitirdiği gibi, ğinâ da nifâkı kalbte öylece bitirir." denilmiştir. Ali el-Müttakî el-Hindî, Kenzü'l-Ummâl, c.XV, s.218-219-221, Hâdis: 40658, 40659, 40670. Nevevî bu hâdisin sahîh olmadığını söylemektedir. Bkz. es-Sahâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahman; el-Makâsidü'l-Hasene, s.296.

Ankaravî'ye göre bu hâdis, insanlara kendini arzetmek isteyen, insanların mahabbetini kazanmak ve onların, kendi teğannîsine rağbet etmelerini isteyen müğannî (şarkıcı)ler hakkındadır. Bu hadîsle semâ' haram olmaz. Bu durum güzel elbise giymek, ata binmek ve diğer ziyet çeşitlerinden ekin ekmek, toprağı sürmek ve hayvancılık yapmak gibidir ki riyâ ve nifâk bitirmez. Ancak bunlarla öğünmek riyâ ve nifâkı meydana getirir.⁵⁶

* Melâhî (eğlence, çalgı vs.)yi dinlemek fâsıklık, ondan zevk almak da küfürdür."

Fettenî, bu hadîsin zayıf olduğunu söylemektedir. Bkz. Tezki-retü'l-Mevzûât, s. 196.

Ankaravî bu hâdisin de semâ'ın haram olması için delil olamayacağını söyleyerek, semâ'dan maksat sadece eğlenmekse bize göre de onu dinlemek fâsıklık ve ondan zevk almak küfürdür demektedir⁵⁷.

*Ebû Ümâme'den rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz (S.A.V.)in: "Sesini teğannî ile yükselten kişiye Allah iki şeytan gönderir, onlar teğannî edenin omuzlarına oturur ve topuklarıyla susuncaya kadar onun göğsüne vururlar." buyurmuştur.

55. Ankaravî; a.g.e., yk.24^a.

56. Ankaravî; a.g.e., yk.23^a.

57. Ankaravî; a.g.e., aynı yer.

Fettenî bu hadîsin zayıf olduğunu söylemektedir. Bkz. Tezkire-tü'l-Mezûât, s.197.

Ankaravî bu hadîsi, mûsikî aleyhine delil olarak kabul edenlere cevaben: Bu hayvânî aşk ve şeytanın amacı olan şehevî arzularla kalbi harekete geçiren bazı mûsikî çeşitleri hakkındadır. Ama bizim kardeşlerimizin yapmış oldukları şey, Resûlullah (S.A.V.)'in câriye ve Habeşliler kıssasında câiz gördüğü gibi, şeytanın muradına zıt olan semâ'dır. Bu konuda cevâz, semâ'ın mübâh oluşuna nas'dır⁵⁸ demektedir.

* Allah'a itaatten alıkoyan her eğlence bâtıldır." el-Buhârî, es-Sahîh, İsti'zân: 52, c.VII, s.144.

Ankaravî, semâ'ın haramlığı konusunda bu hadîsi delil olarak gösterene cevaben: "Semâ' bizi nasıl Allah'tan uzaklaştırsın ki, bilakis Allah ile meşgul kılmaktadır. Özellikle semâ' rûhânîdir, kişinin ailesiyle oynaması nefsânîdir. Nefsânî olan eğlence mübâh olur da - bize göre lehv olmadığı halde- rûhânî olan eğlence nasıl mübâh olmaz ki."⁵⁹ demektedir.

* Her eğlence haramdır fakat kişinin yayıyla ok atması ve ailesiyle oynaması bundan müstesnâdır." ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahman b.el-Fadl, es-Sünen, Cihâd: 14, c.II, s.204-205. Aynı hadîs başka bir rivâyette biraz daha geniş olarak: "Her eğlence bâtıldır. Ancak kişinin atını terbiye etmesi, ok atması ve ailesiyle oynaması müstesnâdır. "Bkz. et-Tirmizî, es-Sünen, el-Fedâilü'l-Cihâd: 11, c.IV, s.174. İbn Mâce, es-Sünen, Cihâd:19, Hadîs: 2811, c.II, s.940.

Ankaravî bu hadîs için de yukarıda geçtiği gibi, semâ'ın haram olması için delil olamaz. Çünkü semâ' Şâfiî, Gazâlî, âlimlerin çoğuna ve bize göre lehv değildir⁶⁰ demektedir.

* Hz. Aişe (R.A.)nın rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber (S.A.V.): "Şüphesiz Allah Teâlâ şarkı söyleyen câriyenin satılmasını, parasını ve onun eğitimini meslek haline getirmeyi haram kılmıştır." buyurmuştur.

58. Ankaravî; a.g.e., yk.22^b.

59. Ankaravî; a.g.e., yk.23^a.

60. Ankaravî; a.g.e., aynı yer.

et-Tirmizî, a.g.e, Büyü': 51, c.III, s.579; Tefsîri Sûre: 32, c.V, s.345-346. Ebû İsa bu hâdis "garîb"tir demiştir. İbn Mâce, a.g.e, Ticârât: 11, c.II, s.733.

Ankaravî, bu hadîsten murad, içki meclislerinde fâsıklar için şarkı söyleyen câriyelerdir. Bundan semâ'nın haram olduğu anlaşıl-maz⁶¹ demektedir.

* "Bağırıp çağırınların ve teğannî edenlerin evveli şeytan-dır."

Irâkî bu hâdis için, onu aslen Câbir hadîsi olarak bulamadım, Sâhibü'l-Firdevs onu Ali b. Ebî Tâlib hadîsi olarak zikretmiştir de-mektedir. Bkz. El-İrâkî, Zeynü'd-Dîn Ebi'l-Fadl Abdirrahîm b. el-Hüseyn, el-Muğnî an Hamli'l-Esfâri fi'l-Esfâri fi-Tahrîci mâ fi'l-İhyâi Mine'l-Ahbâr, İhyâu Ulûmi'd-Dîn (Arapça baskı), c.II, s.285.

Ankaravî bu hadîs hakkında görüşünü belirtirken, bu problem değil. Çünkü bu hadîsten, Dâvud (A.S.)ın ve günâhkârların kusurları üzerine sızlanmaları istisnâ edildiği gibi, câriyelerin Hz. Peygam-berimizin Medîne'ye gelişinde söyledikleri nağmeler ve yine onun evinde iki câriyenin bayram günü teğannî ettikleri gibi, mendûb ve mübâh olan duyguları tahrik etmek amacıyla söylenen nağmeler de bundan istisnâ edilmiştir⁶² demektedir.

* İbn Ömer'in kavlinde: "Dikkatli olun ey ümmet-i Muham-med! Allah sizi, içinde muğannî (şarkıcı) bulunan günâhkâr bir kavmi dinleyenlerden kılmasın."

İbn Ömer'in bu kavli veya buna benzer bir hâdis kaynaklarda görülemedi.

Rusûhî, İbn Ömer'in bu sözünün, ğinâ olması cihetinden ha-ramlık ifâde etmediğini söyleyerek, onların günâhkâr olmaları, se-mâ'larında şehvetlerinin gâlip gelmesinden, Allah'a kavuşma veya Kâbe'yi ziyâret edebilme özleminden kaynaklanmayıp, mücerred olarak eğlenme amacından ortaya çıktığı için hallerine izâfetle bun-ların semâ'ları da münker ve yasaklanmış olur⁶³ demektedir.

61. Ankaravî, a.g.e, yk.22^a.

62. Ankaravî; a.g.e., aynı yer.

63. Ankaravî; a.g.e., yk. 23^b.

b) Lehide Olanların Delilleri

* Hz. Aişe (R.A.)den şöyle dediği rivâyet ediliyor: "Nebi (S.A.V.) beni ridâsıyla örtüyor ve ben de mescidde oynayan Habeşlilere bakıyordum. Ta ki usanıncaya kadar onları seyrettim." el-Buhârî, a.g.e, Salât: 69, c.I, s.117; İdeyn: 25, c.II, s.11; Cihâd: 79, c.III, s.227; Menâkıb: 15, c.IV, s.161; Nikâh: 114, c.VI, s.159. Müslim, a.g.e, İdeyn: 17, 21, 22, c.II, s.608, 610.

Hadîste Hz. Aişe'nin "usanıncaya kadar onları seyrettim" sözü, onun uzun müddet Habeşlileri seyrettiğine işarettir.

Bir başka rivâyette Hz. Aişe (R.A.): Resûlüllah bana, "arzu edermisin?", bir rivâyette "Habeşlilerin oyununa bakmayı severmisin?" buyurdu, ben de evet dedim, yanağım onun yanağına değer vaziyette usanıncaya kadar beni durdurdu, sonra "yeter mi" buyurdu. Ben de evet dedim. O halde artık git buyurdu -el- Buhârî, a.g.e., el-İdeyn: 13, bâb: 2, c.II, s.3.

Müslim'in Sahih'inde Hz. Aişe (R.A.): "Başımı Resûlü'llah'ın omuzuna koydum ve ayrılıp gidinceye kadar onların oyunlarına baktım." demektedir -el-Müslim, a.g.e., İdeyn, bâb: 4, Hadîs: 20, c.II, s.610.

Ankaravî bu hadîsleri izah ederken: Eğer raks, eğlence ve oyun mutlak haram olsaydı, Hz. Aişe raks eyleyen Habeşlilere bakmazdı⁶⁴ demektedir.

* Hz. Hamza'nın kızının himâye edilmesi kıssasında anlatıldığı üzere Ali b. Ebî Tâlib, kardeşi Cafer ve Zeyd b. Hârise (Allah onlardan razı olsun) birbirleriyle münâkaşa etmişler (ve birbirlerinin başını yararak) Hz. Resûl (S.A.V.)'e gelmişlerdi. Resûlü'llah Hz. Ali'ye: "Sen bendensin ve ben de sendenim." deyince Hz. Ali raks etmiştir. Resûlü'llah sonra Cafer'e dönerek: "Yaratılış ve ahlâk bakımından bana benzedin." deyince Hz. Ali'nin raksından sonra Hz. Cafer de raks etmiştir. Resûlü'llah sonra Zeyd'e: "Sen bizim efendimiz ve kardeşimizsiniz." deyince Hz. Cafer'in raksından sonra Zeyd raks etmiştir⁶⁵.

64. Ankaravî; a.g.e, yk.5^b.

65. Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, c. II. s. 748.

Ankaravî "Hacel" ve "Züfn" lügatta "Raks" demektir. Bunların raksları neşe ve sevinç sebebiyle olmuştur. Mevlevîlerin rakısı da bu cinstendir⁶⁶ demektir.

* Buhârî ve Müslim'in Hz. Aişe (R.A.)den ittifakla rivâyet ettikleri bir hâdis-i şerifte Hz. Aişe şöyle anlatıyor: (Babam) Hz. Ebû Bekr bize geldi, benim yanımda, Ensar'ın Büâs harbindeki karşılıklı atışmaların sözleriyle terennüm eden iki câriye vardı. Resûlü'llah (S.A.V.) de kaftanına bürünmüş yatıyordu. Ebû Bekr: "Resûlü'llah'ın evinde şeytanın mizmanı ne gezer" diye beni azarladı. Bu olay bayram gününde cereyan etmişti. Peygamber (S.A.V.) yüzünü açtı ve: "Ey Ebû Bekr, her milletin bir bayramı var, bugün de bizim bayramımızdır." buyurdu- el-Buhârî, a.g.e., İdeyn: 3, c.II, s.3; İbn Mâce, a.g.e, Nikâh: 21, Hadîs: 1898, c.I, s.612.

Semâ'nın câiz olduğunu söyleyenler bu hadîsi kaynak olarak gösterdiler. Cevâzını kabul etmeyenler de: Bunda tartışma yoktur, çünkü bu mûsikî, savaştta cesaret ve maharet gösterme ve bunun gibi şeyler hakkındadır ki bunda itiraz yok, bu câizdir. Zira bunda fesâd yoktur⁶⁷ demektedirler.

* Ebû Mûsa'nın medhinde Peygamberimiz: "Ey Ebû Mûsa! Gerçekten sana, Dâvud ailesine verilen mizmârlardan bir mizmâr verilmiştir." buyurmuştur -el-Buhârî, a.g.e, el-Fedâilü'l-Kur'ân: 31, c.VI, s.112; el-Müslim, a.g.e., es-Salâtü'l-Müsâfirîn: 235-236, c.I, s.546.

* Peygamberimiz (S.A.V.) Bilâl-i Habeşî'ye hitâben: "Ey Bilâl bizi rahatlandır." buyurmuştur. -Ebû Dâvud, es-Sünen, Edeb, Hadîs: 4985-4986, c.IV, s.296-297.

* Dâvud (A.S.)ın medhinde Nebî (S.A.V.): "O halkı dine dâvet etmede ve Zebûr okumada güzel ses sahibi idi, öyle ki (çağırma ve Zebûr'u okumaya başladığı zaman) insanlar, cinler, vahşî hayvanlar ve kuşlar onu dinlemek için toplanırlardı." buyurmaktadır -Fettenî, bu hadîsin kaynaklarda bulunmadığını söylemektedir. Bkz. Tezkiretü'l-Mevzûât, s.196.

Bu hadîsler güzel sesin dinlenmesinin mübâh olduğuna işaret etmektedir.

66. Ankaravî; a.g.e., aynı yer vd.

67. Ankaravî; a.g.e, yk.25^b.

* Hz. Aişe (R.A.) anlatıyor: "Ashab-ı Resûl şiirler okuyorlardı, Resûlü'llah da onları tebessümle karşılıyordu. Sahabeden hiç bir kimseden, güzel ses ve ölçülü nağme olması nedeniyle şiiri inkâr eden bir haber nakledilmemiş, bilakis zaman zaman develeri yürütmek, bazen de zevk için şiiri kullandıkları haber verilmiştir." -et-Tirmizî, a.g.e, Edeb: 70, Hadîs: 2850, c.V, s.140, Tirmizî bu hadîs için "Sahîh ve hasen" demektedir; Mâlik b. Enes, el-Muvatta', Sefer: 93, c.I, s.175; En-Nesâî, es-Sünen, Sehv: 99, c.III, s.80-81.

*Resûlü'llah (S.A.V.)den rivâyet edilmiştir ki: Bir gün Ashab-ı Dirikile'ye uğradı ve onlara: "Ey Erfede oğulları cüd eyleyin, eğlenin ki Yahudiler ve Hristiyanlar bizim dinimizde ruhsat ve serbestlik olduğunu bilsinler." buyurmuştur -Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, c.VI, s.116, 223.

Ankaravî diyor ki: "Diyelim ki bizim deverânımız bu cins bir eğlence olsun, bunun için dinimizde ruhsat olunca, bu işi yapan kişi nasıl kâfirlikle itham olunur"⁶⁸.

* Peygamberimiz (S.A.V.)den rivâyet olunmuştur. Peygamberimiz bir gün cennetten ve orada bulunan nimetlerden bahsediyordu. Topluluğun arkasında birisi: Yâ Resûle'llah cennette semâ' varmıdır diye sordu. Peygamberimiz: "Evet ey a'râbî cennette bir nehir vardır, onun etrafında bekâr hûrîler vardır ki bunlar yaratıkların benzerini duymadıkları çok güzel seslerle nağmeler söylerler ve bu da cennet nimetlerinin en üstünüdür." buyurmuştur -Hâdis Süleyman b. Ata' tarîkatiyle Ebu'd-Derdâ'dan rivâyet edilmiştir, râvî zincirindeki Süleyman, Münkeru'l-Hadîs olduğundan, hadîs zayıf görülmektedir. Bkz. ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, c.III, s.471, dipnot: 1.

Ankaravî, semâ'ı inkâr edenlere, madem ki semâ' cennet ehlinin en üstün nimetidir, nasıl böyle bir nimet inkâr edilebilir⁶⁹ demektedir.

* Enes b. Mâlik (R.A.) den rivâyet olunmuştur ki, o şöyle diyor: Biz Resûlü'llah (S.A.V.)in yanında idik, birden Cebrâil (A.S.) geldi ve ona: Ey Allah'ın Resûlü, ümmetinin fakirleri, zenginlerden yarım gün önce cennete girecektir ki bu da dünya senesiyle beşyüz yıl eder. Resûlü'llah (S.A.V.) sevindi ve: "Aranızda şiir söyleyecek yok mu?" buyurdu. Bir bedevî: "Vardır Yâ Resûle'llah" dedi, "o halde söyle" buyurunca bedevî başladı ve:

68. Ankaravî; a.g.e, yk.7^a.

69. Ankaravî; a.g.e, yk.21^a.

"Gerçekten hevâ yılanı ciğerimi soktu,
Onu iyileştirecek ve tedâvî edecek bir doktor yoktur.
Tedâvimi ancak bir sevgili yapabilir ki ona âşıkım,
Kurtuluşum da panzehirim de ondadır."

meâlindeki beytini okudu. Bu beyitteki habîb= sevgili ismini Peygamberimiz duyunca -ashâb da onunla beraber olmak üzere- tevâcüd eylediler, hatta tevâcüd sebebiyle ridâları, mübârek omuzlarından yere düştü. Tevâcüd hâli sona erip her birisi köşesine çekilince Muâviye b. Ebî Süfyân: Yâ Resûle'llah! Ne kadar da güzel oynarsınız deyince, Resûlü'llah: "Sus! Sus! Yâ Muâviye. Sevgili anıldığı zaman titremeyen kişi kerîm (yüce ve değerli) kişi değildir." buyurdu. Sonra ridâsını dörtyüz parçaya ayırdı ve (teberrüken) oradakilere dağıttı -Fettenî bu hadîsin ve devamının âhâd ve mevzû' olduğunu söylemektedir. Bkz. Tezkiretü'l-Mevzûât, s.197.

Ankaravî, Hüccetü's-Semâ'da: "Hadîsciler bu hadîsin sıhhati konusunda konuşmuşlar ve biz, zamanımızdaki bazı kişilerin semâ'ına, vecdine ve toplanmasına benzeyen ve Resûlü'llah'dan nakledilen bundan başka bir haber bulamadık, zamanımız sûfîlerinin semâ'ları ve vecde gelip hırka paralamaları hakkında bu ne güzel bir delildir demişlerdir." sözünü nakletmektedir⁷⁰.

* Hz. Peygamber: "Allah Teâlâ (C.C.) kullarından ilmi, çekip çıkarmakla almaz, ancak âlimlerini almak sûretiyle alır ki, hiçbir âlim kalmayınca insanlar câhilleri baş tacı edinirler, onlar da bildikleri halde sorularına fetvâ verirler, (böylece) kendileri sapmış onları da saptırılmış olurlar -el-Buhârî, a.g.e, İlim: 34, c.I, s.34.

Ankaravî bu hadîsi, bilgisizce herşeye haram veya helâldir diyenlerin durumlarının ne kadar fecî olduğunu beyân etmek için getirmiştir.

* "Allah Teâlâ sesi güzel olmayan hiçbir peygamber göndermemiştir." -et-Tirmizî, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa, b. Sevre: Şemâil-i Şerîf, Terc. Hüsameddin en-Nakşibendî, s.324. Fettenî bu hadîsin zayıf olduğunu söylemektedir. Bkz. Tezkiretü'l-Mevzûât, s.196.

* "Resûlü'llah (S.A.V.) Kur'ân okunurken ağlamayan kişilerin ağlar gibi olmalarını ve hüznü göstermelerini emretmiştir." -İbn Mâce, es-Sünen, el-İkâmetü's-Salât: 176, c.I, s.424.

70. Ankaravî; a.g.e, yk.10^b.

Ankaravî'ye göre güzel hallerin başlangıcı tekellüf (zorlama) ve gayretle, sonrası da hakikat ve gerçek üzere olur. Bu iddiasına delil olarak yukarda geçen hadîsi getirmiştir⁷¹.

* Allah Teâlâ bir hadîs-i kudsîde: "Velîlerim benim kubbemin altındadır, onları benden başkası bilemez." buyurmuştur.

Ankaravî'nin hadîs-i kudsî olarak risâlesine aldığı bu sözün kaynağı bulunamadı. Bu sözün, daha çok kelâm-ı sûfiyyeden olduğu kanaatindeyiz.

Ankaravî bu hâdîsi, Mevlevî dervişlerinin semâ' yapamayacaklarını, semâ' ve raksın, Mevlânâ ve İbn Fâriz gibilere lâyük olduğunu, tasavvufa ve tarîkate yeni sülûk edenler için bunların haram olduğunu diyenlere cevap olarak getirmekte ve "sen bizim kalbimizi mi yardım, bizim sırlarımızı mı öğrendin, nereden biliyorsun ki biz onlar gibi semâ' edemeyiz ve nereden öğrendin ki onlar gibi raks edemeyiz. Halbuki velîlerin sırlarını Allah'tan başkası bilemez." demektedir⁷².

3- Mezheb İmâmlarından Getirdiği Deliller

Ankaravî Hücetü's-Semâ'da, ehl-i sünnet imâmlarından İmâm Ebû Hanife, İmâm Şâfiî, İmâm Mâlikî ve İmâm Hanbel'in isimlerini zikretmektedir. Ankaravî bu eserinde Şâfiî olan İmâm Gazâlî'nin, İhyâu Ulûmi'd-Dîn eserinden çokca faydalanmış, mûsikî, semâ' ve raks konularında daha toleranslı olan Şâfiîlerin fikhî kanaat ve fikirlerini seçmiştir. Hatta bu yüzden kendisine: "Senin fikirlerine dayandığın âlimlerin ekserisi Şâfiî mezhebindedir fakat Hanefî mezhebinde böyle değildir." diyenlere Ankaravî cevap olarak: "Evelâ bu konuda âlimlerin ihtilâf ettiğine dair iddiamız gerçekleşmiştir ki, ihtilâf olan bir konuda icmâ' olmaz ve bunun inkârı küfrü gerektirmez. İkincisi, kardeşlerimizin yapmış olduğu şu fiillerin haram olduğuna dair dört mezheb imâmının hiçbirinden kesin bir söz açıkca bize nakledilmemiştir. Bu konuda söylenmiş çok sözlerle karşılaştık fakat, hiç birini doğru bulmadık. Diyelim ki bazı imâmlara göre raks haram olsun, fakat akl-ı selîm kişi için bunun Şâfiîler katında mübâh olduğu apaşıkâr meydandadır. Bazı zamanlarda bu

71. Ankaravî; a.g.e, yk.8^a.

72. Ankaravî; a.g.e, yk.9^a.

mezhebin görüşünün tercih edilmesi de câizdir. Nitekim Ebû Yusuf (Rh) bir cuma günü cemâate namaz kıldırıldı, sonra boy abdesti aldığı hamamın kuyusunda fare bulunduğu kendisine haber verildi. Ebû Yusuf'un o hamamda gusletmesi, cemâatin bu olayı bilmesinden önce cereyan etmişti. Ebû Yusuf, kendisi Hanefî olduğu halde Şâfiî mezhebini tutup cemâate: "Suyu kulleteyn miktarına ulaşan kuyu pislik tutmaz." görüşünü savunan Medîne'li kardeşlerimizin görüşlerini kabul ediyoruz dedi, yani ne namazını ve ne de abdestini yenilemedi."⁷³ demektedir.

Ankaravî sözüne devamla: "Hanefî mezhebinde câiz olmadığı halde, zamanımızda bütün şehirlerde âlimler, sultanların cenâzeleri gibi gâibde olan kişilerin cenâze namazlarının kılınmasını câiz görmüşler, ilmiyle âmil olan âlimler ve kâmil din büyükleri de bunu uygun görüp, kimseleri bundan men etmemişlerdir. Öyleyse evliyâ-ı muhakkıkînin de yapmış olmasına rağmen, istirahat ve mutluluk anı gibi bazı zamanlarda raks niçin mübâh olmasın ki."⁷⁴ demektedir.

Ankaravî Hücet'üs-Semâ' risâlesinde konuları daha çok âyet ve hadîsler ve asr-ı saâdetten nakledilen haberlerle açıklamaya çalışmış, mezheplerin bu konudaki fikirlerine fazla girmemiş, fikhî yönden açıklama gereken durumlarda da daha çok Şâfiî mezhebinin görüşlerini kabul etmiştir.

4- Ankaravî'nin Kendi Yorumu

Ankaravî Hücetü's-Semâ' adlı eserinde bir konuda fikir beyân ederken âyete, hadîse ve ehl-i sünnet âlimlerinin o husustaki açıklamalarına dayanmış, meseleleri şerîat, örf ve lügat üçlüsü içerisinde değerlendirmeye çalışmıştır⁷⁵.

Ankaravî, çalışma prensibini Hücetü's-Semâ'da şöyle açıklamaktadır: "...Bu konuda bize düşen, isimleri geçen İslâm büyüklerinin mûsikî konusunda dayandıkları kaynakları ortaya koyup, yaptıkları işleri şer'i şerifle kıyaslamaktır."⁷⁶ Ankaravî bunları söylerken mücerred nakilcilikle kalmamış, mûsikînin lehinde ve aleyhinde söylenenleri kendi düşünce potasında değerlendirerek,

73. Ankaravî; a.g.e, yk.13^a.

74. Ankaravî; a.g.e, aynı yer vd.

75. Ankaravî; a.g.e, yk.4^a.

76. Ankaravî; a.g.e, yk.2^b.

bunları kendine özgü ifade biçimi ile anlatmıştır. Konuları açıklarken muhatabı tatmin edici bilgilerle doyurup, akla ve mantığa uygun izâh tarzını tercih etmiştir. Bundan dolayı bir yerde telli sâzlara ve bunlarla icrâ edilen mûsikîye karşı çıkmış, bu âletler için "genellikle içki meclislerinde çalındıkları için nas'a tabi olarak haram kılındı"⁷⁷ derken, risâlenin son sayfalarında "Allah'ı zikretmeyen hiçbir şey yoktur, fakat siz onların tesbîhini duyamazsınız."⁷⁸ âyeti gereğince def, düdükler, ney, davul, nakkâre ve bunlar gibi müzik âletlerinin hepsinin Allah'ı zikrettiğini söyler ve bunların bu amaçla dinlenebileceği görüşünü savunur⁷⁹.

----- 0 -----

Not: Bu makale "İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı" isimli basılmamış Yüksek Lisans Tezine dayalı bilgileri içermektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Bayram; İsmail-i Ankaravî'nin Hüccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı (Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1991 (Basılmadı).
- Ankaravî, İsmail b. Ahmed er-Rusûhî; Hüccetü's-Semâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K.255/2.
- Ankaravî, İsmail b. Ahmed er-Rusûhî; Minhacü'l-Fukara, Dâru't-Tıbaatî'l-Bahire, Bulak, Kahire 1256.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail; Sahîhu'l-Buhârî, c.I-IV (8 cüz), İstanbul 1979.
- Çantay, Hasan Basri; Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c.I-III, İstanbul 1972.
- ed-Dârimî, (Ebû Muhammed) Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fadl b. Behram; Sünenü'd-Dârimî, c.I-II, Beyrut Tarihsiz.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; Sünen-i Ebî Dâvud, c.I-IV, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, Beyrut Tarihsiz.
- el-Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî; Tezkiretü'l-Mevzûât, Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 1399.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed; İhyâu Ulûmi'd-Dîn, Terc. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul 1973.

77. Ankaravî; a.g.e, yk.19^a.

78. el-İsrâ' sûresi: 17/44

79. Ankaravî; a.g.e, yk.27^a.

- el-Hindî, Ali el-Müttakî; Kenzü'l-Ummâl, c.I-XVI, Beyrut 1985.
- el-İrâkî, Zeynü'd-Dîn Ebi'l-Fadl Abdu'r-Rahîm, b. el-Hüseyn; el-Muğnî an Hamli'l-Esfâri fi'l-Esfâri, fi-Tahrîci mâ fi'l-İhyâi Mine'l-Ahbâr, c.I-V, Beyrut, Tarihsiz.
- İbn Mâce, (Ebû Abdillâh) Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni; Sünen-i İbn Mâce, c.I-II, M.F.A. Bâkî neşri, Beyrut 1975.
- Kâtip Çelebi; Keşfü'z-Zünûn, c.I-II, Millî Eğitim Basımevi, 2. Baskı, İstanbul 1972.
- Kuşeyrî, (Ebu'l-Hüseyn) Müslim b. el-Haccâc; Sahih-i Müslim, c.I-V, Beyrut, Tarihsiz.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh; el-Muvatta', c.I-II, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, Tarihsiz.
- Pakalın, Mehmed Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c.I-III, M.E. Basımevi, İstanbul 1983.
- Sâdî Şirâzî; Bostân ve Gülistân, Terc. Kilisli Rıfat Bilge, İstanbul 1975.
- es-Sahâvî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman; el-Makâsîdu'l-Hasene, Mısır 1956.
- et-Tirmizî, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa b. Sevre; Sünenü't-Tirmizî, c.I-V, Beyrut, Tarihsiz.
- et-Tirmizî, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa b. Sevre; Şemâil-i Şerîf, Terc. ve Şerh: Hüsameddin en-Nakşibendî, İstanbul 1976.
- Uludağ, Süleyman; İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ', İstanbul 1976.
- Yetik, Erhan; Ankaravî İsmail b. Ahmed Rusûhî, 19 Mayıs Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.III içinde s.119 da makale.
- Yetik, Erhan; İsmail-i Ankaravî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri (Doktora Tezi), İstanbul 1985 (Basılmadı)
- ez-Zemaşerî, Câdu'llah Mahmud b. Ömer; el-Keşşâf an Hakâik-i Gavâmizi't-Tenzil ve Uyûnu'l-Ekâvili fi Vücûhi't-Tenzil, c.I-IV, Beyrut, Tarihsiz.